

Серватинська І.М. – к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів

Черкаський державний технологічний університет

ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Домогосподарство як економічна одиниця є виразником якості життя населення країни та детермінантою рівня її економічного розвитку. В сучасних умовах фінанси вітчизняних домогосподарств, вважаємо, є досить незбалансованими, оскільки значну частину фінансових ресурсів українські домогосподарства недоотримують у зв'язку із прогалинами у функціонуванні фондового ринку, недоліками в системі соціальних виплат, які стали тягарем для державного та місцевих бюджетів, недовірою до банківської системи, повільними темпами економічного зростання, що відповідно позначається на розмірах соціальних стандартів та гарантій тощо.

Відтак, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України, актуально продовжити аналіз окресленої проблематики із врахуванням передового зарубіжного досвіду у цій сфері. Проблематика фінансів домогосподарств є популярною серед науковців. Домогосподарства стали об'єктом ґрунтовного дослідження представників економічної науки: К. Бюхера, Т. Мальтуса, П. Самуельсона. Вагомий внесок у розвиток теорії домогосподарств та сімейної економіки зробили Г. Беккер, Дж. Кейнс, А. Маслоу, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман. Щодо вітчизняних науковців, зазначимо, що проблему диференціації доходів домогосподарств досліджують Г. Азаренкова, О. Барановський, Е. Лібанова, І. Лютий, В. Мандибура, С. Науменкова, Н. Холод та інші.

Відтак, враховуючи вагомий внесок вітчизняних і зарубіжних науковців, вважаємо, що проблема незбалансованості фінансових ресурсів домогосподарств залишається актуальною та потребує ґрунтовних досліджень та врахування передового зарубіжного досвіду. Отже, проаналізуємо вітчизняні та зарубіжні реалії формування та використання фінансів домогосподарств.

Проаналізуємо загальну макроекономічну ситуацію в Україні, що є передумовою формування фінансів домогосподарств. Отже, валовий внутрішній продукт в Україні упродовж 2012 – 2017 рр. систематично зростав (за виключенням реального ВВП у 2015/2014 рр.), однак темпи такого зростання кожного року були різні, тому вважаємо, що визначати середньорічний темп зростання ВВП не є доцільним, оскільки досліджуваний період характеризувався кризовими явищами в економіці. Відтак можемо констатувати, що номінальний ВВП з 2012 по 2017 рр. збільшився на 1 578 251 млн. грн. або 112,4 % [1]. Найбільші темпи зростання номінального ВВП спостерігалися в 2014-2017 рр. (зростання подекуди сягало 25 %, зокрема у 2015/2014 рр.). На нашу думку, такі відхилення не варто приймати за показник,

який характеризує позитивну тенденцію в економіці, оскільки фахівці наголошують на необхідності врахування реального ВВП, який демонструє загальний обсяг виробництва та вимірюється в постійних цінах (тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва) [1-2]. Таким чином, реальний ВВП за 2015/2014 рр. зменшився на 104180 млн. грн. або на 10 % (проти 25 % зростання за номінальним значенням). Таке відхилення між показниками номінального і реального ВВП свідчить про інфляційні процеси в економіці, зокрема зростання цін на товари та послуги з одночасним скорочення споживання та обсягів виробництва.

Щодо структури доходів населення зазначимо, що традиційно найбільшу частку в структурі доходів населення України займає заробітна плата (41 %), табл. 1.

Прибуток та змішаний дохід у структурі доходів населення за досліджуваний період складає приблизно 17 %. Доходи від власності упродовж 2012 – 2017 рр. коливалися в межах 73-87 млрд. грн. (3-5 %). Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти складають доволі значну частину в доходах населення та майже прирівнюються за своїми обсягами до основного джерела доходів населення – заробітної плати. Такі тенденції об'єктивно пов'язані із розширенням кола реципієнтів соціальних трансфертів (насамперед субсидій) упродовж 2014-2016 рр. Крім того, проблема зростання частки соціальних трансфертів пов'язана із підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, електроенергію та паливо, що призвело до збільшення кількості реципієнтів, яким призначено житлові субсидії. Так, упродовж 2012 – 2017 рр. сума соціальних допомог та трансфертів збільшилася з 542781 млн. грн. до 871365 млн. грн. або на 60,5 % [1-2].

Стосовно структури витрат населення України зазначимо, що найбільші темпи зростання витрат населення спостерігалися у 2015 – 2017 рр. Значна частка витрат населення спрямовувалася на придбання товарів та послуг (82 – 92 %). Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти упродовж досліджуваного періоду збільшилися на 135 % та склали у структурі витрат від 7 до 9 %. Частка (сплачених) доходів від власності становила від 1 до 1,5 % [1-2].

Нагромадження нефінансових активів за досліджуваний період в основному мало від'ємне значення. Так, лише у 2013 – 2014 рр. спостерігався незначний приріст нефінансових активів населення (0,2-0,3 %), у 2015 – 2016 рр. спостерігалось зменшення нефінансових активів до 9138 млн. грн. Частка приросту фінансових активів у структурі витрат населення мала тенденцію до зменшення. Зокрема, упродовж 2012 – 2013 рр. частка приросту фінансових активів зменшилася з 10,3 % до 7,2 %, у 2014 – 2015 рр. – з 1,8 до 0,9 %, у 2016 -2017 рр. приріст фінансових активів мав від'ємне значення (-9262 млн. грн. та - 63685 млн. грн. відповідно), що на 88 % спричинене зменшенням заощаджень в іноземній валюті та одержаних позик [1-2].

Таблиця 1 – Динаміка доходів і витрат населення України у 2012-2017 рр.,
млн. грн.

Показник/Роки	2012	%	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%
Доходи – всього	1457864	100	1547873	100	1516768	100	1743979	100	2002383	100	2475826	100
заробітна плата	609394	41,8	630734	40,7	615022	40,5	680152	39,0	837250	41,8	1096835	44,3
прибуток та змішаний дохід	224920	15,4	243668	15,7	254307	16,8	319148	18,3	363898	18,2	433924	17,5
доходи від власності	80769	5,5	87952	5,7	85114	5,6	85455	4,9	82068	4,1	73702	3,0
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	542781	37,2	586379	37,9	562325	37,1	659224	37,8	719167	35,9	871365	35,2
Витрати та заощадження	1457864	100	1548733	100	1516768	100	1735858	100	2002383	100	2475826	100
придбання товарів та послуг	1194791	81,9	1304031	84,2	1316757	86,8	1553757	89,5	1824849	91,1	2297573	92,8
доходи від власності (сплачені)	18567	1,3	21091	1,4	23495	1,5	18583	1,1	20350	1,0	18725	0,8
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	97226	6,7	107345	6,9	145736	9,6	150539	8,7	175584	8,8	228508	9,2
нагромадження не фінансових активів	-2954	-0,2	5378	0,3	2912	0,2	-2117	-0,1	-9138	-0,5	-5295	-0,2
приріст фінансових активів	150234	10,3	110888	7,2	27868	1,8	15096	0,9	-9262	-0,5	-63685	-2,6

На нашу думку, зменшення приросту фінансових активів у структурі витрат населення упродовж 2013 – 2017 рр. пов'язане із інфляційними процесами в економіці, знеціненням національної валюти та кризою у банківській системі України.

Досить корисним у контексті нашого дослідження є аналіз зарубіжного досвіду функціонування фінансів домогосподарств.

Для аналізу доходів і витрат домогосподарств ЄС нами було взято кілька країн, а саме: Литву, Чехію, Хорватію, Румунію, Німеччину. Порівнювати

показники країн ЄС досить складно, оскільки кожна із них має свою специфіку економічного та соціального розвитку. Кожна із досліджуваних країн має різні показники і темпи економічного зростання. Так, переважаюча частина доходів домогосподарств обраних для аналізу країн ЄС формується за рахунок зайнятості, зокрема заробітної плати (від 50 до 65 %), частка доходів від самозайнятості (10-15 %) [3]. Варто зауважити, що не у всіх країнах ЄС спостерігається позитивна динаміка надходжень від власності. Так, найкращий результат спостерігаємо в Німеччині (близько 10 %). У решти досліджуваних країн показник коливається в межах 0,7 – 2,0 %. Значна частина доходів домогосподарств у цих країнах формується за рахунок соціальних трансфертів, насамперед пенсійних виплат (20-28 %), що є співставним із вітчизняною практикою, однак для України така частка соціальних трансфертів є значним навантаженням на державні фінанси. Щодо структури витрат домогосподарств країн ЄС, зазначимо, що переважна частина (70-90 %) – це витрати на споживання, з яких 15-40 % становлять витрати на харчування. Варто зауважити, що витрати домогосподарств на житлово-комунальні послуги є одними з найбільших та становлять 15-35 %. Частка неспоживчих витрат серед домогосподарств країн ЄС коливається в межах від 10 до 30 %, переважна частина з яких належить податковим платежам (15-25 %) [3].

Вважаємо, що для збалансування доходів і видатків, а також покращення їх структури необхідно підійти комплексно до вирішення окресленої проблематики. Для цього пропонуємо стратегію, яка містить в собі два рівня: макро і мікро- рівні. Стратегія має комплексний підхід, оскільки спрямована на загальнодержавний рівень та на рівень окремих домогосподарств одночасно. Вважаємо, що вирішення проблеми збалансованості та достатності фінансів домогосподарств можливе за умови вирішення таких стратегічних завдань, як: стабілізація та нарощування економіки; соціальна відповідальність бізнесу; розвиток фондового ринку; підвищення державних соціальних стандартів та гарантій. Кожна із запропонованих стратегій знаходить своє відображення як на макро- та і на мікро- рівні.

Література:

1. Основні соціально-економічні показники // Статистичний щорічник України за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Доходи та витрати населення у 2017 році [Електронний ресурс]. – Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний веб-сайт Європейської статистики (Eurostat) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat>.